

УДК 378.6:61-057.87:613.71

Ю. А. Дьяченко

А. В. Ємець

В. В. Прокопенко

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Питання формування готовності майбутнього фахівця до реалізації здоров'язберігальних технологій належить до актуальних проблем сучасної освіти, оскільки проблема збереження та зміцнення здоров'я українців має комплексний характер, її вирішення вимагає об'єднання зусиль медицини, освіти, сім'ї, громадськості, всіх центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Водночас у вітчизняній теорії і методиці освіти бракує наукових праць, у яких обґрунтовуються наукові основи формування готовності майбутнього фахівця до системної організації життєдіяльності людей з використанням відповідних технологій [1]. З огляду на це актуальним також є завдання освіти для реалізації мети суспільства щодо підготовки фахівців, зорієнтованих на виховання здорових поколінь у кожній сім'ї.

Подолати притаманне діяльності фахівця медицини протиріччя можливо насамперед за умови прямого включення студентів-медиків у діяльність з удосконалення індивідуального способу життя з перших днів професійної підготовки, невід'ємним компонентом якої є поступове вивчення педагогічних здоров'язберігальних технологій і конструювання фізично-реабілітаційних технологій професійного спрямування. У першу чергу це стосується таких навчальних дисциплін, як фізичне виховання та фізична культура.

Як свідчить аналіз наукових досліджень в означеній сфері, нині в медичних закладах освіти підготовка майбутніх фахівців здійснюється на основі інноваційних підходів, водночас процес набуття здобувачами освіти медичних компетентностей щодо організації життєдіяльності на різних етапах професійної підготовки має низку невідповідностей, подолання яких становить теоретичний і прикладний інтерес. Виявлено суперечності, зокрема, між:

- рівнем розробленості інноваційних підходів до культивування здорового способу життя у світовій науці і соціальній практиці підготовки фахівця і недостатньою теоретичною та методичною обґрунтованістю їх упровадження в освітній процес вітчизняних медичних закладів освіти;

- соціальними потребами у вихованні здорових поколінь і недостатнім рівнем усвідомлення майбутніми фахівцями значення набуття знань, умінь і досвіду використання технологій професійної діяльності як потужного засобу попередження цілої низки захворювань;

- потребами оновлення системи професійної підготовки майбутнього фахівця медицини, невід'ємним складником якої є вивчення відповідних технологій з урахуванням вимог гуманізації освіти, компетентнісного, особистісно-соціального, відносницько-діяльнісного та інших наукових підходів до підготовки фахівців, й недостатньою дослідженістю теоретичних та методичних основ підготовки студентів медичних закладів освіти, що володіють значним арсеналом загальнопедагогічних і специфічних технологій фізичного виховання;

- рівнем розробленості сучасних педагогічних профілактично зорієнтованих здоров'язберігальних технологій і їхнім недостатнім практичним упровадженням в освітній процес закладу освіти.

Як наслідок, випускники медичних коледжів часто не підготовлені до реалізації суспільно важливого завдання формування здорового покоління, не здатні організувати процес психолого-педагогічної підтримки сім'ї на основі здоров'язберігальних технологій, недостатньо дбають про своє здоров'я і самі не є зразком дотримання здорового способу життя. Певною мірою це зумовлене тим, що майбутні фахівці не усвідомлюють професійної й особистісної значущості періоду навчання у медичному коледжі як етапу опанування змісту майбутньої професійної діяльності, важливим складником якого є набуття знань і досвіду вдосконалення життєдіяльності на засадах здорового способу життя. Тому зміст людинознавчих медичних

дисциплін, який включає навчальну інформацію щодо збереження і зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя засвоюється студентами переважно на формальному рівні, а відтак знижується загальна ефективність підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності, що спричиняє їхню недостатню готовність до розв'язання системних соціальних і медичних завдань.

Аналіз комплексу різнопланових джерел у рамках проблеми цієї роботи засвідчує, що ефективна професійна підготовка нині здійснюється на основі реалізації принципів, ідей та положень культурологічного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного та інших значущих наукових підходів до вивчення природничих наук, що забезпечує віднайдення студентами особистісно привабливого, професійно і соціально важливого сенсу в змісті навчальної інформації.

Дослідження сучасного стану розвитку медичної освіти в Україні засвідчило, що професійна підготовка фахівця медицини набуває світоглядного значення в розвитку культури й перебігу цивілізаційних процесів та визначило необхідність посилення технологічного фізично-реабілітаційного компонента в професійній підготовці майбутніх фахівців, що дало змогу, поряд із традиційною спрямованістю системи професійної підготовки на формування у студентів медичних коледжів наукових уявлень про картину світу і людину в ній, вивчити різноманітність педагогічних технологій, реалізувати гуманітарну роль фізичної культури та психолого-педагогічних знань, сутність якої полягає в їхньому використанні для пізнання й цілеспрямованого впливу на сім'ю та оточення пацієнтів, при якому не завдається шкода життю і здоров'ю людини.

Як засвідчує системний аналіз комплексу джерел з проблеми дослідження, на сучасному етапі розвитку освітньої технології як галузі наукового знання до її предметного кола вчені (І. Дичківська, В. Євдокимов, А. Кіктенко, О. Любарська, О. Пехота, І. Прокопенко та ін.) відносять дві відносно незалежні групи питань: 1) застосування аудіовізуальних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання; 2) оптимізацію навчального процесу завдяки використанню інтернаукових підходів до його організації. При цьому перспективним напрямом розвитку педагогічної технології вважається інтеграція предметних галузей на основі системного підходу [3, 4].

У практиці професійної освіти педагогічна технологія переважно функціонує на трьох рівнях: загальноосвітньому (технологія цілісного освітнього процесу), предметному (технологія вивчення певного навчального предмета), модульному або локальному (технологія розв'язання окремих дидактичних, виховних або управлінських завдань тощо). У зв'язку з цим, на думку І. Дичківської, М. Кларіна, М. Мисливця, О. Пехоти та ін., доречним є розмежування таких понять, як «освітня технологія», «технологія освіти», «технологія в освіті», «педагогічна технологія», «технологія навчання» тощо. Заслугує на увагу підхід І. Дичківської, О. Пехоти та ін., які вважають, що освітні технології відображають стратегію розвитку освітнього простору (національного, державного, регіонального або муніципального); педагогічні тактику реалізації окремих методик у освітньому процесі за наявності певних умов; технології навчання (виховання) моделюють цілі, зміст, методи, форми й засоби відповідного процесу дидактичного, освітнього або виховного [4].

Аналіз наукових джерел і методичних матеріалів із теми дослідження також дав змогу дійти висновку, що натепер в науковому обігу співіснують близько 300 формулювань поняття «педагогічна технологія». Групуючи ці визначення, В. Зданюк враховує те, що в сучасній педагогічній науці та практиці педагогічна технологія функціонує у трьох вимірах наукознавчому, процесуально-описовому та процесуально-діяльнісному [96]. У наукознавчому контексті педагогічну технологію вчений розглядає як нову галузь педагогічного знання, предметом якої є власне підвищення ефективності освітнього процесу, гарантоване досягнення тими, кого навчають, запланованих результатів навчання; він зазначає, що їх виникнення пов'язують із реформуванням американської та західноєвропейської освіти, яке відбувалося в 60-ті роки ХХ ст. В Україні становлення педагогічної технології як галузі педагогічного знання відбулося наприкінці 90-х років ХХ ст., проте, незважаючи на це, можна говорити про значні успіхи в її розвитку. Ученими (В. Беспалько, В. Гузеєв, І. Дичківська, В. Євдокимов, А. Кіктенко, М. Кларін, О. Любарська, О. Пехота, М. Полюнова, Т. Сальникова, Г. Селевко та ін.) визначено поняттєво-термінологічний апарат педагогічної технології, виявлено її сутнісні ознаки й досліджено структуру, обґрунтовано принципи конструювання та організації процесу підготовки фахівців на засадах технологічного підходу тощо [4, 5, 6].

У процесуально-описовому розумінні педагогічна технологія трактується вченими як модель (Т. Гришина, В. Монахов та ін.), алгоритм, конструкція, стратегія (І. Дичківська та ін.), проєкт (І. Смолюк та ін.) освітнього процесу, що розроблені відповідно до основних положень технологічного підходу [6]. У процесуально-діяльнісному контексті вона тлумачиться як реальний навчально-виховний процес, побудований за певним алгоритмом з метою досягнення заздалегідь запланованих цілей. Такий підхід до трактування педагогічної технології зустрічаємо в працях В. Беспалька [6].

У Західній Європі і США термін «технологія» щодо освітньої сфери набув поширення в середині ХХ ст. та поступово зазнав вагомих змін. Тенденція трансформації змісту цього поняття в розвинених країнах світу (Велика Британія, Німеччина, Франція, США) у другій половині ХХ ст. була спричинена сутнісною зміною пріоритетів щодо розуміння освіти і професійної підготовки. Оскільки в 40–50-х роках ХХ ст. одним із найважливіших завдань модернізації систем освіти в цих країнах було визнане масове впровадження технічних засобів навчання, саме в цей період у науковий обіг тут вводиться поняття «технологія в освіті», яке переважно тлумачиться як застосування технічних засобів у навчальному процесі [7].

Із середини 50-х років ХХ ст. в США набуває поширення програмоване навчання, сутність якого полягає в спробі технологізувати процес освіти завдяки виокремленню в ньому елементарних кроків, постійному зворотному зв'язку між викладачем та студентом і опрацюванню студентом навчального матеріалу в індивідуальному темпі. Це спричиняє розширення предметного поля освітньої технології: одночасно із терміном «технологія в освіті» поширюється поняття «освітня технологія», яке означає опис такої організації навчального процесу, що гарантує досягнення запланованого результату [8].

У 60-ті роки ХХ ст. у розвинених країнах світу відбувається подальший розвиток поняттєво-термінологічного апарату технологізації освіти. У цей період у науковий обіг вводиться термін «педагогічна технологія», який з'являється в назвах провідних педагогічних журналів (наприклад, у США 1961-го року був започаткований журнал «Pedagogical technology», у Великій Британії 1964-го року – журнал «Pedagogical technology and programmable studies») і наукових установ (в Англії було створено Національну раду з педагогічних технологій, у США – Інститут педагогічних технологій).

У наступному десятиріччі освіта технологізується на міждисциплінарній основі, її характерними ознаками стають: розширення теоретичної бази (разом із концепцією програмованого навчання та теорією аудіовізуальної освіти як підґрунтя педагогічної технології починають розглядатися основні положення інформатики, педагогічної кваліметрії, системного аналізу, теорії телекомунікацій, наукової організації праці, педагогічної психології, теорії управління пізнавальною діяльністю тощо); перехід до масового випуску аудіовізуальних засобів навчання (поліекранів, електронних і блокнотних дошок, синхронізаторів звуку і зображення тощо); започаткування професійної підготовки педагогів-технологів [8].

Результатом цих процесів стає розширення контекстів розгляду конкретної педагогічної технології, вона починає трактуватися з позицій системного підходу як комплексний метод моделювання й організації навчального процесу, що застосовується для його оптимізації, передбачає необхідність урахування технічних і людських ресурсів, їхньої взаємодії і взаємозв'язків.

Для нашого дослідження вагомою є наукова позиція, яка інтегрує попередньо заявлені контексти та зорієнтована на процесуально-діялісне розв'язання проблеми роботи, оскільки предметом дослідження є професійна підготовка фахівців.

Для фахівця медицини вагоме значення має категорія «готовність до застосування здоров'язберігальних технологій у професійній діяльності». Категорію «готовність» було введено в науковий обіг наприкінці ХІХ ст. й на всіх етапах ґенези цього поняття відбувалася трансформація підходів до трактування його змісту. Спочатку вона розглядалася у психологічному контексті як психічний стан суб'єкта, що спричиняє діяльність певного характеру й спрямованості, тобто ототожнювалася із феноменом настанови (Д. Узнадзе та ін.). Починаючи із середини ХХ ст. поширюється нейрофізіологічний підхід (Г. Олпорт та ін.), за умов якого готовність розуміють як якісний показник явища саморегуляції людини [8].

Наприкінці 80-х років ХХ ст. предметом досліджень вітчизняних учених-педагогів стає готовність у різних сферах професійної діяльності, зокрема, готовність до професійної діяльності в школах продовженого дня, до роботи з батьками учнів, патріотичного виховання дітей, педагогічного спілкування, педагогічного аналізу тощо (Л. Кондрашова, А. Маркова, Р. Нютайн) [8]. Нині готовність до різних видів професійної

діяльності та професійного розвитку стала предметом спеціальних досліджень таких учених, як І. Василенко (готовність учителя до роботи з ліворукими дітьми в початковій школі), О. Макаренко (готовність педагога до виховної роботи в професійно-технічних навчальних закладах), О. Серняк (готовність до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів), Т. Шестакової (готовність особистості до професійно-педагогічного самовдосконалення) та ін.

У працях цих науковців зазначене нами поняття переважно трактується з позицій особистісного підходу, готовність до професійного самовдосконалення визначається як цілісне та стійке особистісне утворення, якість, що містить комплекс взаємопов'язаних мотиваційно-ціннісних, когнітивно-інтелектуальних та операційно-діяльнісних детермінант неперервного професійного зростання фахівця, які забезпечують оптимальну реалізацію завдань самоосвіти, самовиховання, самоактуалізації та самоменеджменту в професійній діяльності.

Характеризуючи ступінь вирішення проблеми формування готовності майбутніх фахівців медицини до професійної діяльності, маємо відзначити, що в Україні за останні роки здійснено низку ґрунтовних досліджень такого спрямування. Так, ученими, які займаються різноплановими питаннями фізичного виховання (В. Васьков, М. Віленський, М. Данилко, П. Єфіменко, Л. Сущенко та ін.) обґрунтовано сутнісні ознаки професійної готовності студентів до майбутньої діяльності, визначено її структуру, узагальнено підходи до формування цієї інтегративної якості особистості. Готовність майбутніх фахівців до професійної діяльності розглядається науковцями як цілісна якість особистості, що інтегрує оптимальну систему знань, умінь, навичок, потреб, мотивів і здібностей, тобто всього того, що становить професійні якості фахівця та відображає його усвідомлення професійної діяльності.

Окремі аспекти проблеми формування готовності майбутніх фахівців до реалізації здоров'язберігальних освітніх технологій можемо почерпнути з праці О. Ващенко і С. Свириденко «Готовність учителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі», у якій науковці окреслили авторський підхід до визначення поняття «здоров'язберігальні освітні технології», навели їхню класифікацію, визначили шляхи підготовки фахівців до реалізації основних положень здоров'язберігальних технологій у професійній діяльності [9].

На жаль, поза увагою вчених тут залишаються мотиваційна складова готовності, а також професійно важливі якості особистості майбутнього фахівця. Оцінюючи теоретичне і практичне значення цього трактування для розвитку теорії та практики професійної освіти, маємо зауважити, що прагненню розглядати категорію «готовність до професійної діяльності» зазначеним вище способом бракує цілісності.

У межах особистісної позиції готовність до професійної діяльності розглядається вченими як складне особистісне утворення, що містить комплекс взаємопов'язаних професійно значущих якостей етичні та професійно-медичні погляди, покликання, професійну спрямованість психічних процесів, професійний оптимізм, здатність до подолання труднощів, налаштованість на медичну працю, адекватну самооцінку результатів своєї праці, потребу в професійному самовдосконаленні тощо. С. Кубіцький, аналізуючи готовність до професійної діяльності з подібної точки зору, відзначає, що психологи розглядають готовність як особистісне утворення, яке об'єднує мотиваційні, психічні та характерологічні особливості індивіда, виокремлює в цьому феномені моральний, психологічний, практичний та інші компоненти.

Із загальнотеоретичної позиції (В. Глузман, Г. Кондрацька, В. Сериков) компоненти готовності розглядаються як універсальні характеристики суб'єкта будь-якої професійної діяльності, які не залежать від особливостей конкретного виду праці. Учені зараховують до компонентного складу готовності найрізноманітніші, досить своєрідні якості особистості суб'єктів діяльності, що обумовлюються причинами об'єктивного характеру й суб'єктивними чинниками:

- вольові, емоційні, мотиваційні, операційні, орієнтувальні, оцінні та пізнавальні складники;
- інтегральний психофізіологічний компонент, образ структури дії, психічна спрямованість особистості;
- моральна готовність, психічна готовність, спеціальна готовність (теоретична, тактична, технічна й фізична), функціональна готовність тощо.

Спробу поєднати переваги особистісного та функціонального підходів знаходимо в працях В. Слатьоніна, який, розглядаючи досліджуваний феномен з особистісно-функціональних позицій, трактує його як єдність особистісних і дільнісних складників, завдяки чому досягається необхідна цілісність образу фа-

хівця. Тому перспективною вбачаємо особистісно-функціональну позицію, визначаючи готовність як інтегративну якість майбутнього фахівця, що становить органічну єдність особистісних, гностичних і функціональних компонентів у їхній взаємозалежності й взаємозв'язку та є основою його успішної професійної діяльності.

Отже, трактуючи поняття «готовність майбутніх фахівців медицини до реалізації здоров'язберігальних технологій» в контексті особистісно-функціональної позиції, доцільно розглядати її структуру як єдність особистісних, гностичних і функціональних компонентів у їхній взаємозалежності та взаємозв'язку. При цьому визначення структури готовності варто здійснювати, спираючись на результати наукових досліджень В. Сластьоніна, зараховуючи до її компонентів здатність до здійснення конструктивної, організаційної, комунікативної та гностичної функцій, а до особистісних компонентів – мотиваційного, інформаційного, процесуально-діяльнісного та рефлексивного складників.

Список використаних джерел

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Євдокимов В. І. Педагогічний експеримент / В. І. Євдокимов, Т. П. Агапова, І. В. Гавриш, Т. О. Олійник. – Х. : ОВС, 2001. – 148 с.
3. Прокопенко І. Ф. Педагогічна технологія / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Х. : Освіта, 1995. – 105 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
5. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
6. Зданюк В. В. Характеристика поняттєво-термінологічного апарату проблеми формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до реалізації здоров'язберігаючих технологій у професійній діяльності / В. В. Зданюк // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 13. Проблеми трудової та професійної підготовки : зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 14. – С. 76–82.
7. Беспалько В. П. Слагаемые педагогических технологий / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
8. Смолюк І. О. Розвиток педагогічних технологій у вищих закладах освіти України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. О. Смолюк. – К., 1999. – 35 с.
9. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. / за ред. А. І. Зязюна, О. М. Пехоти. – К. : А. С. К., 2003. – 240 с.

Юрій Альбертович Дьяченко

Анатолій Васильович Ємець

Вікторія Вікторівна Прокопенко

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

У статті визначено питання формування готовності майбутнього фахівця до реалізації здоров'язберігальних технологій в умовах реформування освіти. Для дослідження вагомою визнано наукову позицію, яка інтегрує соціальний, педагогічний та медичний контексти, є зорієнтованою на процесуально-діяльнісне розв'язання проблеми використання здоров'язберігальних педагогічних технологій у майбутній професійній діяльності фахівця медицини.

Ключові слова: педагогічна технологія, здоров'язберігальні технології, готовність, майбутні фахівці.

В статье определены вопросы формирования готовности будущего специалиста к реализации здоровьесохраняющих технологий в условиях реформирования образования. Для исследования весомой признано научную позицию, которая интегрирует социальный, педагогический и медицинский контексты, является ориентированной на процессуально-деятельностное решения проблемы использования здоровьесохраняющих педагогических технологий в будущей профессиональной деятельности специалиста медицины.

Ключовые слова: педагогическая технология, здоровьесохраняющие технологии, готовность, будущие специалисты.

The articles identify the issues of forming the readiness of the future specialist to implement health technologies in professional activities. The study is considered important scientific position, which integrates social, pedagogical and medical contexts, identified the problem of the health care process of pedagogical technologies in the future professional activity of a medical specialist.

Keywords: pedagogical technology, health-saving technologies, readiness, future specialists.